

УДК 347.77.034

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Булат Є.А., к. ю. н.,

старший науковий співробітник

Придніпровський науковий центр Національної академії наук України і МОН України

Стаття присвячена виявленню особливостей формування і розвитку процесів, які пояснюються постмодерном для обґрунтування нових напрямів розвитку інтелектуальної власності.

Ключові слова: *постмодерн, інтелектуальна власність, патентування, нові технології.*

Статья посвящена выявлению особенностей формирования и развития процессов, которые объясняются постмодерном для обоснования новых направлений развития интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: *постмодерн, интеллектуальная собственность, патентование, новые технологии.*

Bulat E. A. PHILOSOPHIC AND LEGAL ASPECTS OF INTELLECTUAL PROPERTY

The article is devoted to identifying features of formation and development processes, which are explained postmodern justification for new directions of development of intellectual property.

Key words: *postmodern, intellectual property, patenting, new technologies.*

Постановка проблеми. Сучасний розвиток нашої держави вимагає гармонійного функціонування всіх її складових і, зокрема, сфери інтелектуальної власності. Так, однією з особливостей практично всіх сфер людського буття сьогодні є стрімкий розвиток інформаційних мереж і цифрових технологій. Між тим, сучасний розвиток суспільства і процесів, які у ньому відбуваються, потребують належного пояснення у рамках існуючих обставин. Перехід до нової моделі розвитку пов'язаний із постмодерном, як феноменом, завдяки існуванню якого стає можливим пояснення таких речей, які його не знаходили раніше, що можна простежити на прикладі розвитку інтелектуальної власності.

У вітчизняній філософії основні проблемні питання інтелектуальної власності знаходяться у стані становлення. Це може бути обумовлено тим чинником, що українське суспільство не встигає у повній мірі ввійти у стадію розвитку нових технологій, постіндустріальний простір. Але незважаючи на це, філософсько-правовий аспект інтелектуальної власності залишається вельми важливим, оскільки надає не тільки суспільству, але також й іншим інституціям відповідні орієнтири і пояснення, які у звичайних обставинах їх не знаходили.

Ступінь розробленості проблеми. Дослідженню питань філософії у сфері права і, зокрема, інтелектуальної власності присвячені публікації В.І. Дирди, А.С. Нерсисяна, Д.І. Леоценко, А.С. Безмолитвеного, Р.Б. Шишки, Л.М. Маркової та інших. Але питання, пов'язані з філософсько-правовим аспектом сфери інтелектуальної власності, і досі залишаються недостатньо висвітленими.

Метою статті є виявлення особливостей формування і розвитку процесів, які пояснюються постмодерном для обґрунтування нових напрямів розвитку у сфері інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу. Часом народження постмодерну вважається кінець ХІХ століття, коли у мистецтві (живописі, музиці, архітектурі, літературі) стали переважати манірність, анархізм, химерність, декадентство тощо. Американські вчені вважають, що постмодерн народився саме в Америці і саме в 60-х роках ХХ століття. Питання досить риторичне, і однозначну відповідь отримати вельми проблематично, про що свідчить сучасна література про

постмодерн. Вірогідно постмодерн існував у всі часи і у всіх народів. Це пояснюється тим, що в усі часи існування цивілізації періодично народжувалося «нове мислення» з властивою йому новою естетичною картиною світу. Прикладів більш ніж достатньо. Вже в літературі стародавнього Єгипту та Греції, Індії та Мексики прослизали нотки меланхолії, ілюзорності, змішування реальності і ірреальності, відчуття безглуздості буття, розчарування в ідеалах тощо. Постмодерн, як «нове мислення», в естетичну картину буття вносить елементи нестабільності, хаосу, стирає межу між світом реальним і світом віртуальним [1, с. 3].

Розквіт постмодерну припав на другу половину ХХ століття і збігся з народженням нових технологій у науці і соціумі. Саме наприкінці минулого століття з'явилися численні дослідження з постмодерну. Наприкінці ХХ століття людство, спираючись на наукові знання, сформулювало якусь універсальну культуру, основними показниками якої є: індустріалізація виробництва і масове споживання; інтернаціональна наука; доступна освіта; єдиний інформаційний простір (Інтернет, ЗМІ); універсальне мистецтво з його стильовим і жанровим розмаїттям тощо. Витоки цієї культури сягають корінням у початок минулого століття [2, с. 4].

Вже в 1938 році В.І. Вернадський писав: «... людство своїм життям стало єдиним цілим». У 1970 році Тоффлер зазначив, що «людство переживає нову технологічну революцію, яка веде до створення надіндустріальної цивілізації» [3, с. 22].

Така універсальність у суспільстві, науці, технологіях природно зажадала єдиної системи, що відображає нове як у культурі, так і в свідомості. Однією з важливих методологій цього нового і став постмодерн (пост, власне, після; модерн від фр. *modern* – новітній, сучасний). На практику постмодерну великий вплив зробили: ідеї А. Шопенгауера і Ф. Ніцше; психоаналіз З. Фрейда і К. Юнга; вчення про інтуїцію А. Бергсона і Н. Лоського; теорії соціальної філософії Т. Адорно і Г. Маркузе; екзистенціалізм М. Хайдеггера, Сартра і А. Камю [2, с. 4].

Феномен постмодерну на даний час знаходиться у фокусі суспільного, наукового та культурологічного інтересу, про що свідчить велика кількість публікацій у самих різних галузях знань: у філософії, юриспруденції, літературі, науці, мистецтві тощо.

Постмодерну, як «новому мисленню», взагалі властиві нетрадиційні особливості:

- пошук універсальної мови;
- зближення і зрощення різних наукових напрямів;
- анархізм стилів; стильовий плюралізм;
- поєднання класичних і модерних принципів: для класичних наукових теорій властивий пошук універсальних законів (монізм); для постмодерну – полістилізм, плюралізм принципів;
- постмодерн не розрізняє сувору наукову теорію і художню вигадку; головна його форма існування – естетична. Розум (наука, технології) замінюється естетичною причетністю: в рамках естетичного мислення краще зрозуміла реальність, естетичні закони краще пояснюють світ, який втратив системність і гармонійність, і є полем для хаотичної взаємодії випадковостей;
- постмодерн надає поштовх до розвитку нових напрямів у науці, праві, а також інших соціальних явищ [4, с. 68].

Одночасно з цим епоха Просвітництва характеризується особливою зацікавленістю до проблеми власності, намаганням втілення у життя гуманістичних проектів громадянського суспільства. Неабиякий вплив на подальший розвиток і становлення питань власності, і у подальшому інтелектуальної власності, зробили праці відомих філософів німецької класичної філософії: І. Канта, Ф. Гегеля, І. Фіхте.

І. Кантом було надано визначення права, за яким: «право – це сукупність умов, за яких сваволя однієї (особи) сумісна зі сваволею іншої з погляду всезагального закону свободи» [5, с. 39]. Видатний філософ акцентує увагу на місці людини як суб'єкта, який може виходити за межі природної необхідності. Річ, із суми якої утворюється власність, щоб бути цінною і називатися багатством, повинна сама коштувати стільки праці, скільки потрібно для її виробництва (чи надання її іншим), щоб вона дорівнювала тій праці, за допомогою якої повинен бути придбаний товар (у вигляді продуктів, природи чи умінь) і на який він обмінюється. Отже, власність, еквівалентна, насамперед, затраченій праці, загальним засобом взаємного обміну якої виступають гроші. Тільки так, на думку філософа, власність може стати законним засобом обміну працею між членами суспільства, а тим самим – засобом обміну державним багатством, тобто стати власністю [5, с. 660].

Важливим елементом теорії Канта є те, що власність, охоплена «обігом» майна, визначає ціннісне відношення до всіх інших речей і товарів, до яких належить усе, навіть науки. Таким чином, філософ підходить до поняття «інтелектуальної власності», під яке підведене поняття «володіння знаннями, що є багатством». Відповідно до філософії Канта поняття «інтелектуальна власність» є похідним від загальної розробки проблеми інтелектуальної діяльності, що дає змогу зрозуміти поступальний рух людського прогресу. Інтелект стимулює творчу діяльність не тільки до пошуку засобів для «приємного життя», а й для подолання існуючих конфліктних відносин між людьми. Вони виникають внаслідок властивих людям, з одного боку, егоїстичних спонукань, а з іншого – честолюбства, властолюбства, користюлюбства. Ці якості у своїй єдності передбачають власність, «определенну» у речах, майні, грошах. І. Кант вважав, що без цих негативних із морального погляду пристрастей «всі чудові природні задатки люд-

ства залишилися б назавжди нерозвиненими», людина не вийшла б «зі стану недбайливості й діяльного достатку», не занурилася б «із головою в роботу», не знайшла б засобів «розумного порятунку» від труднощів, що пригнічують її [5, с. 22]. Філософ позитивно оцінював діалектичну проблему ролі суперечностей і антагонізмів в історичному розвитку. Власність обумовлюється, крім усього, проникливістю і активністю розуму.

Ще одним філософом класичної німецької філософії, якому належить розробка теоретичної концепції, відповідно до якої вища і загальна мета будь-якої вільної діяльності – можливість жити, був Й.Г. Фіхте. Створюючи теоретичну модель нового суспільства як «замкненої держави законів та індивідів», названої ним так само «державою розуму», Фіхте залишає приватну власність недоторканою у всіх інших (крім землі) галузях економіки [6, с. 240]. Це вело до переконання, що неприпустимо обмежувати розміри майна, капіталів, багатства приватних осіб. Тим самим, незважаючи на регламентацію державою соціоекономічного життя, філософ через наявність власності легалізує функціонування і існування майна, як необхідну умову розвитку приватної власності.

Методологічні аспекти проблеми власності теоретично були визначені Г. Гегелем у його трактаті «Філософії права». Філософ не визнає утопічних програм відсторонення особистості від приватної власності, оскільки в цьому міститься не правовий момент. Він вважає уявлення про благочестиве, дружнє і навіть насильницьке братерство людей, у якому існує спільність майна й усунутий принцип приватної власності, легко прийнятним умонастроєм, якому далеке розуміння «природи свободи духу, права й осягнення їх у їхніх визначених моментах. Для Гегеля власністю можуть бути не тільки речі, а й знання, науки (як і у Канта), таланти. Останні стають власністю лише через опосередкування духу, який приводить свою внутрішню сутність до безпосередності «зовнішнього» духу. Завдяки духу ми спостерігаємо рух думки у визначенні власності від специфічної якості до байдужості її визначеності, а тим самим до кількості. У власності кількісна визначеність, яка виступає з якісної визначеності, є цінністю [5, с. 225–226].

Таким чином, виявлені і закріплені видатними філософами того часу поняття, які стосуються власності, інтелектуальної власності, зробили вплив на подальший розвиток і формування науково-правової думки щодо співвідношення і єдності визначених понять у філософії і праві. Висловлені і пронесені кризь час думки стали неоцінюваним внеском і базою для подальшого розвитку багатьох теорій, зокрема права власності та інших. У контексті вищезазначеного розвитку цивілістики в цілому і інтелектуальної власності зокрема видається цілком виправданим і характеризується удосконаленням нових форм охорони об'єктів, мобільним розвитком діючого законодавства, пошуком оптимального варіанту щодо охорони і захисту таких об'єктів на сучасному етапі. Особливо наочно це простежується при порівнянні деяких аспектів розвитку інтелектуальної власності на сучасному етапі з існуючим сьогодні феноменом постмодерну у філософії.

Як видно, змінені структури мислення свідчать про перегляд поняття об'єктивності у розу-

мінні незалежності предмета вивчення й знання, отриманого про нього від способу одержання знання, що ставить під сумнів можливість відтворення наукових результатів і приводить до трансформації поняття істини.

У будь-яких моделях постмодерну наука здатна не тільки зберегти незалежність, а й отримати новий імпульс розвитку. Саме про це свідчить поява таких нових напрямів у науці, стрімкий розвиток яких ще раз підтверджує теорію постмодерну в закономірностях розвитку, наприклад, розвиток інтелектуальної власності від першоджерел і виникнення перших витоків цього явища до сучасного етапу розвитку інноваційних відносин, і ролі системи інтелектуальної власності в них. Наукою даються відповіді на поставлені суспільною практикою завдання. Творча діяльність, як основа, внаслідок якої народжується щось якісно нове, при зіткненні з постмодерном отримує новий імпульс, і людина, творець, починає створювати абсолютно нові за своєю спрямованістю, сутністю і призначенням результати творчої діяльності, такі як, наприклад, програмні продукти, пов'язані з Інтернетом, стартапи, інші продукти творчої діяльності. Сьогодні вже звичайним явищем стало існування програмних продуктів, веб-сайтів, доменних імен, а також інших об'єктів і результатів творчої, інтелектуальної діяльності, різноманіття яких не вичерпується певним переліком, а навпаки, із сплином часу і розвитком нових технологій лише поповнюється.

Постмодерн надає широкі можливості для застосування різних моделей правових конструкцій, які раніше сприймалися б неоднозначно. Завдяки його існуванню стає можливим пояснення таких правових підходів, схем, які так само, як і постмодерн, мають нову їх інтерпретацію, одночасно полегшуючи сприйняття базових понять у праві і, зокрема, інтелектуальній власності. Яскравим прикладом такого механізму є інститут патентування, добре відомий як у вітчизняному правовому полі, так і за кордоном. Діюче законодавство України у сфері інтелектуальної власності і, зокрема, у сфері патентування визначило три об'єкти, на які законодавчо розповсюджується дія охоронного документа – патента. Це, зокрема, винаходи, корисні моделі і промислові зразки. Але зі сплином часу відбулася переоцінка нових знань, об'єктів, явищ, які раніше або не знаходили свого визначення у діючій системі інтелектуальної власності, або таке визначення не задовольняло нагальних потреб суспільства. Саме тому завдяки розвитку постмодерну, який сьогодні дає пояснення і об-

ґрунтування явищам, які раніше не вміщувалися у межі звичайних філософських понять, стає можливим і необхідним розповсюдження і застосування подібних підходів і в інтелектуальній власності. Так, розширення можливостей існуючого інституту патентування за рахунок включення до його сфери інших об'єктів інтелектуальної власності, окрім зазначених, до того ж не дуже відомих законодавству України, свідчить про схожість подібних підходів у постмодерні і інтелектуальній власності. Обидва мають спільні риси, зокрема, створення нової науково-освітньої стратегії, яка простежується у застосуванні нових підходів до врегулювання основних питань у суспільстві; поступовий відхід від понять фундаментальних наук у розумінні застосування їх понять до існуючих визначень; перехід до нового мислення, що дає змогу під новим кутом зору подивитися на процеси, які відбуваються у суспільстві і, відповідно, інтелектуальній власності.

Висновок. Таким чином, можна зробити висновок, що дослідження феномену постмодерна дає можливість для застосування різних моделей правових конструкцій у сфері інтелектуальної власності, і одним із таких підходів може бути розширення можливостей інституту патентування за рахунок залучення до його сфери інших об'єктів інтелектуальної власності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дырда В.И. Научные открытия в контексте современного мышления в развитии науки / В.И. Дырда, Е.А. Булат // Геотехнічна механіка: міжвід. зб. наук. пр. / ІТМ НАН України. – Дніпропетровськ, 2009. – Вип. 84. – 228 с.
2. Булат-Корнейчук Е.А. Научные открытия в механике разрушения: философские проблемы и постмодерн / Е.А. Булат-Корнейчук, В.И. Дырда // Геотехнічна механіка: міжвід. зб. наук. пр. / ІТМ НАН України. – Дніпропетровськ, 2007. – Вип. 70. – 224 с.
3. Дырда В.И. Некоторые проблемы взаимосвязи философии и науки в контексте научных открытий в механике разрушения / В.И. Дырда, Е.А. Булат // Геотехнічна механіка: міжвід. зб. наук. пр. / ІТМ НАН України. – Дніпропетровськ, 2014. – Вип. 116. – 219 с.
4. Булат С.А. Правові і філософські аспекти наукових відкриттів / С.А. Булат, В.І. Дирда. – Дніпропетровськ: Герда, 2015. – 164 с.
5. Власність як свобода і право людини в німецькій класичній філософії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/14940511/ekonomika/vlasnist_svoboda_pravo_lyudini_nimetskiy_klasichniy_filosofiyi. – Заголовок з титул. екрану.
6. Козловски П. Общество и государство. Неизбежный дуализм / П. Козловски. – М. : Республика, 1998. – 456 с.